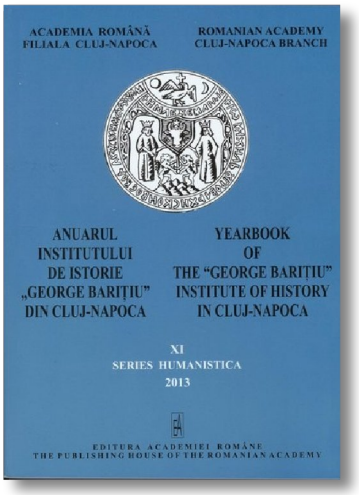

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Cercetări de sociologie rurală în România (traducere de Carina Herbei; editare text și rezumat de Andrei Negru)

George Em. Marica

How to cite this article:
Marica, George Em. (2013) *Cercetări de sociologie rurală în România (traducere de Carina Herbei; editare text și rezumat de Andrei Negru)*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 11, pp. 409–419. DOI: 10.5281/zenodo.22966335

© 2013: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

CERCETĂRI DE SOCIOLOGIE RURALĂ ÎN ROMÂNIA*

George Em. Marica

Preliminary Note. *George Em. Marica (1904–1982) is one of the most important Romanian sociologists. Held in high esteem by professor Virgil I. Bărbat, he graduated in 1927 from the Faculty of Letters and Philosophy of the University of Cluj with a major in Sociology. In 1928–1932, he was a postgraduate student at several German universities (Berlin, Cologne, and Bonn), and defended his doctoral dissertation, supervised by L. von Wiese, in 1931.*

George Em. Marica began his career in sociological journalism as foreign correspondent for the periodical "Revista de sociologie" (Journal of Sociology, Cluj, 1931, director V. Bărbat). He authored several papers dealing with the German realities of the age, as well as a substantial essay dedicated to Ernst-Robert Curtius, which anticipated one of the main topics of his research and contribution to the field of sociology, namely the critical analysis of various thinkers or schools in world sociology. His interest was also illustrated by two remarkable early works dedicated to German and French sociology, namely: Emile Durkheim, Soziologie und Soziologismus *(1932), his doctoral dissertation, well received in Western sociology circles, and* Problema culturii moderne în sociologia germană (The Topic of Modern Culture in German Sociology, *1935), a systematic and critical presentation of F. Tönnies's, M. Weber's and G. Simmel's thought. In the early years of his career, George Em. Marica also wrote the article whose translation is presented below Dorfsoziologische Untersuchungen in Rumänien, published in the German journal "Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie". In this article based on the results of a monographic research carried on by the members of the Sociological Seminar led by D. Gusti, published in vol. X (1932) of the journal „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" (Archive for Social Science and Reform), Marica sketches the principles of Gusti's sociological system and emphasizes the potential of Romanian research on rural sociology.*

Andrei Negru

Abstract. *The following paper is a brief presentation of the Romanian research in rural sociology carried on by the School of sociological monographs led by D. Gusti. In its introduction, the author ranges Gusti's studies with the international framework of research in rural sociology. He emphasizes the growing interest in rural life displayed by Western sociology after World War I, and at the same time focuses on the East European, chiefly Russian, sociological practice of research in the field. According to the author, the literary and socio-political agrarian movements that have dominated, side by side with the national question, the Romanian public and intellectual life before 1918 should be ranged with the abovementioned tradition.*

* Acest text reprezintă varianta românească a articolului *Dorfsoziologische Untersuchungen in Rumänien*, publicat de către George Em. Marica în „Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie", XII, 1934, nr. 2, p. 127–138. (Traducere: Carina Herbei; editare text, notă preliminară şi rezumat: Andrei Negru).

An. Inst. de Ist. „G. Barițiu" din Cluj-Napoca, Series Humanistica, tom. XI, 2013, p. 409–419

Learning from both schools, D. Gusti aimed at an objective approach to the Romanian village in his monographic fieldwork studies. Conducted every year by the members of the Sociological Seminar led by D. Gusti in the villages of various parts of our country in order to perceive the diversity of the Romanian rural area, the fieldwork research was initiated in 1925 and the first papers were published in the volume X of the journal „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" (Archive for Social Science and Reform).

Starting from these studies, George Em. Marica first delineates the principles of the sociological system elaborated by D. Gusti, based on the theory of social life frames and manifestations. The respective frames and manifestations, the questions related to them are the very criteria according to which the papers in the volume have been elaborated and grouped together. This association, Marica asserts, has the advantage of emphasizing the consistency of the theoretical-methodological principles and the unity of the work. Nevertheless, it offers a fragmented picture of the village, shortcoming that becomes blatantly apparent in the volume, as it comprises papers dedicated to five different villages. At the same time, as far as the redaction is concerned, he states that it would have been more useful to sum up all theoretical and methodological remarks in one chapter common to all the papers, and to replace the systematic organization of the material by an objective association.

Besides the aforementioned critical remarks, Marica highly values the scientific accuracy of the redaction as well as the content of the papers. His appreciation is emphasized by a more detailed analyses of several papers included in the volume, signed by some of D. Gusti's closest collaborators, such as H. H. Stahl, A. Golopenţia, D. Amzăr, N. Argintescu, Tr. Herseni, and M. Vulcănescu. His only objection concerns the tendency manifested by several of D. Gusti's disciples, more obvious in M. Vulcănescu's case, to "mix sociology with philosophy", to make a too close, even extreme, connection between sociology and philosophy. Because, Marica asserts, although "philosophical learning is the necessary preliminary of a flawless sociological thought, philosophy and sociology are essentially, both in their aim and vision, different disciplines. The former is a theory of principles; it can be developed phenomenologically. Sociology is a factual science, namely a pragmatic discipline, and its pursuit is empirical".

Keywords: *„Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" (Archive for Social Science and Reform), sociological monographic method, monographic campaigns, rural community, urbanization process, rural social strata, theory and sociology of economic life.*

Interesul pentru viaţa rurală şi pentru ţărani a crescut mult în ultimul timp. Nu doar la americani, ale căror cercetări sociologice rurale sunt numeroase şi îndeajuns de cunoscute la scară mare pentru a mai fi citate aici, ci şi în ţările vest-europene se înregistrează această orientare. Bibliografia lucrărilor de sociologie rurală alcătuită de Hanna Meuter (anexată la antologia *Satul ca structură socială*, iniţiată şi editată de L. von Wiese[1]) indică asemenea studii nu doar în Germania, ci şi în Anglia, Franţa, Belgia şi Olanda. În timp ce în perioada premergătoare războiului (Primul Război Mondial – n.trad.), când predomina concepţia industrială

[1] *Das Dorf als soziales Gebilde*, Herausgegeben von Leopold v. Wiese, München–Leipzig: Duncker & Humblot, 1928 (n.ed.).

asupra vieţii, şi sub influenţa marxismului, ale cărui interese se adresau exclusiv muncitorului industrial şi oraşului, cercetările sociologice rurale aproape că nu existau, la scurt timp după război aceste cercetări s-au intensificat, apărând chiar şi manuale de sociologie rurală.

Alta este situaţia în ţările est-europene. Aici, felul şi destinul ţăranului şi problemele de viaţă ale satului au fost mereu o chestiune importantă. Deoarece aici ţărănimea a fost o realitate prea puternică pentru a fi neglijată. A se vedea cel mai important stat al acestei arii culturale – Rusia. Aici, studiile de sociologie rurală au o lungă tradiţie.

În acest context şi în această atmosferă trebuie înţelese interesul şi activitatea sociologului român prof. Gusti şi ale mişcării monografice pe care a fondat-o în scopul cercetării satului românesc. Aceasta continuă şi tradiţia curentelor agrare, literare şi social-politice care au dominat, alături de problema naţională, viaţa publică şi intelectuală românească din perioada de dinaintea Primului Război Mondial[2].

Cu toată determinarea emoţională, de multe ori empatică şi totdeauna partinică, năzuinţa prof. Gusti se îndreaptă spre o cuprindere obiectivă a satului. Pe aceasta se bazează meritul şi importanţa demersului său. El a dat o expresie ştiinţifică la ceea ce înainte a fost doar o stare generală de spirit. A însemnat, în acelaşi timp, o apropiere a gândirii sociologice româneşti de realitate. Gândirea şi viaţa au fost prin aceasta din nou contopite, în avantajul ambelor. Acestui scop, al unei cunoaşteri exacte şi exhaustive a multilateralităţii vieţii rurale, trebuia să servească monografia sociologică. Din acest motiv a organizat prof. Gusti împreună cu studenţii săi bucureşteni vizite şi campanii de cercetare la ţară.

Primele cercetări monografice au început în anul 1925. De atunci, Seminarul bucureştean de sub conducerea prof. Gusti a petrecut în vara fiecărui an între patru şi şase săptămâni în diferite sate. De fiecare dată a fost selectată o altă regiune. În acest fel, au ieşit în evidenţă peisaje şi provincii întregi: atât zone de munte, de deal, cât şi de câmpie, România cea veche, precum şi România cea nouă.

Seria a X-a (1932) a revistei „Arhiva”[3], editată de prof. Gusti, aduce pentru prima dată în atenţia opiniei publice rezultate ale campaniilor monografice de vară. Sunt 28 de contribuţii din cele mai diverse domenii ale vieţii sociale, care aproape toate (cu foarte puţine excepţii) provin din cercul membrilor Seminarului. Unele conţin doar culegeri de documente; cele mai multe sunt însă analize ale unui anumit domeniu al vieţii ţărăneşti; foarte multe studii abordează şi probleme principiale şi sistematice. Şi datorită volumului lor – realizările monografice

[2] Din acest motiv mi se pare fără importanţă să cercetez în ce măsură mişcarea monografică românească a primit imbolduri de la Le Play, de la autorii ruşi sau de la activitatea Asociaţiei pentru Politică Socială (prof. Gusti este un elev al lui Schmoller). Asemenea imbolduri ar putea exista; ele însă nu explică nici cele mai profunde motive, nici felul şi forma cercetărilor sociologice rurale bucureştene.

[3] „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială” (n.ed.)

cuprind peste 500 de pagini şi ocupă jumătate din revistă – acestea merită o examinare detaliată. Redau mai întâi pe rând, după titlu şi autor, diversele contribuţii: *Determinări geofizice în aşezarea satului Runcu* (I. Conea); *Evoluţia demografică a satului Cornova – 1817–1930* (D. Georgescu); *Vatra satului Cornova* (H. H. Stahl); *Individ şi societate în satul Fundul-Moldovei* (Tr. Herseni); *Contribuţii la examinarea mentalităţii satului. Convorbire cu Grigorie Loghie din Runcu-Gorj* (Gh. Focşa); *Despre Inochentie şi inochentism. Fragment de convorbire cu Ioan Zamă, din satul Cornova* (H. H. Stahl); *Scrisori din război* (P. Ştefănucă); *Contribuţii la problema calendarului în satul Cornova* (E. Bernea); *Teoria şi sociologia vieţii economice. Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat* (M. Vulcănescu); *Bugetele ţărăneşti* (N. Cornăţeanu); *Datoriile agricultorilor din satul Runcu* (R. Cressin); *Industria morăritului la Runcu* (Ad. Negrea); *O industrie ţărănească* (Em. Buznea); *Despre bocetul de la Drăguş* (C. Brăiloiu)*; Consideraţii statistice asupra vrăjitoriei satului Runcu* (D. Ioanovici); *Practica magică a descântecului de „strâns" în satul Cornova* (Şt. Cristescu); *Un manuscris miscelaneu necunoscut* (E. Turdeanu); *Ceramica populară* (Mac Constantinescu); *Jocurile din comuna Fundul-Moldovei* (F. Capsali); *Contribuţii la problema gustului popular* (N. Argintescu); *Contribuţii la studiul limbilor speciale din Cornova: păsărească* (M. Pop); *Caracterul devălmaş al familiei nerejene* (X. Costa-Foru şi H. H. Stahl); *Nerejul în război. Un fragment* (N. Conţ); *Contribuţii la cercetarea unei gospodării ţărăneşti din satul Cornova* (I. Zamfirescu); *Ţiganii din viaţa satului Cornova* (D. Păun); *Categoriile sociale cornovene. Prezentare de material şi schiţarea problemei* (Tr. Herseni); *Aspecte ale desfăşurării procesului de orăşenizare a satului Cornova* (A. Golopenţia); *Şapte ani de cercetări monografice* (Tr. Herseni). La acestea mai adaug două lucrări, care de fapt au fost extrase din numere anterioare ale „Arhivei" (Seria VIII, nr. 4, Seria IX, nr. 1-3, şi seria IX, nr. 4), dar care ţin de aceaşi problematică: *Contribuţii la problema răzăşiei satului Nerej. Dreptul public obişnuielnic vrâncean* (H. H. Stahl) şi *Sociologia „şezătorii"* (D. Amzăr).

Deja din citarea acestor titluri rezultă foarte limpede caracteristicile mişcării sociologice rurale româneşti: diversitatea studiilor şi extensia ariei de cercetare. Cercetările bucureştene aspiră către o cuprindere completă a vieţii rurale, nu doar a comportamentului ţărănesc şi a structurilor sociale agrare, ci şi a profunzimilor spirituale şi mentale ale vieţii săteşti în trecut şi prezent, o enciclopedie a vieţii rurale. Viaţa în grup este explicată de prof. Gusti prin patru condiţii hotărâtoare: mediu extern, rasă şi cadre biologice, viaţă mentală şi spirituală care se desfăşoară în interiorul grupului şi, în fine, puterea trecutului, adică istoria. De aceea, în primele patru capitole se cercetează de fiecare dată relaţia dintre mediu şi grup. Alături de problema mediului, o a doua mare grupă de probleme o formează manifestările vieţii sociale: economice, spirituale, juridice şi politice, din nou descompuse în patru capitole. La acestea se mai

adaugă încă trei capitole, care cuprind fenomenele sociologice într-un sens mai restrâns: unități, relații, procese[4].

Contribuțiile sunt grupate în volum în funcție de aceste problematici, ceea ce are avantajul de a scoate în evidență omogenitatea principiilor teoretico-metodologice şi caracterul unitar al lucrării. Această grupare prezintă inconvenientul fragmentării unuia şi aceluiaşi material; se rupe realitatea imediată, unitatea satului în bucăți, o deficiență care iese aici în evidență în mod pregnant, deoarece este vorba despre studii referitoare la cinci sate diferite. Aşa, de exemplu, se relatează despre satul Runcu în următoarele pagini: 59, 159, 240–280 şi 360. Între acestea (studiile despre Runcu – n.ed.) se găsesc şi studii privind unele aspecte din celelalte sate cercetate: Nereju, Drăguş, Fundul Moldovei, Cornova. Ar fi fost mai bine dacă aceste considerații teoretice şi metodologice ar fi fost folosite ca o parte introductivă la studiile propriu-zise, iar în locul unei grupări sistematice să se fi realizat o grupare obiectivă a materialului. În acest mod s-ar fi putut evita anumite repetări în cadrul studiilor.

Contribuțiile monografice ale diferiților autori se evidențiază printr-o atenție şi o ținută metodologică strictă. Sunt evitate generalizările, care conduc mult prea repede spre un rezultat şi nu reflectă situațiile concrete de viață. Datorită acestei discipline ştiințifice, nu sunt luate în considerare nici chiar cele mai ispititoare ipoteze şi formule. Se pune mult mai mult preț pe descrieri complete şi analize individuale explicite. În acest scop, au fost utilizate toate mijloacele ştiințifice cunoscute: scheme, reprezentări grafice, tabele statistice, reproduceri ale unor stenograme, note fonetice în cazul folclorului muzical; chiar şi filmul sociologic a fost utilizat în două sate.

Îmi este imposibil să intru în detaliile fiecărui studiu în cadrul unei asemenea prezentări. Pe lângă aceasta, unele dintre ele (precum cercetările ştiințifice de artă) necesită pregătire de specialitate. Din acelaşi motiv, trebuie lăsate la o parte şi studiile geografice, demologice şi de economie națională. Sunt scoase în evidență doar studiile meticuloase asupra problemei calendarului în Cornova, de E. Bernea, asupra țiganilor şi poziției lor în acelaşi sat, de D. Păun, şi interesanta analiză a unei gospodării țărăneşti din Cornova, de I. Zamfirescu.

Mă limitez în continuare asupra studiilor lui Amzăr, Argintescu, Golopența, Herseni, Stahl şi Vulcănescu. Sunt cei mai buni elevi şi mai apropiați colaboratori ai prof. Gusti.

Henri Stahl este probabil cel mai bun cunoscător al satului vechi românesc din acest grup. Scopul pe care şi l-a fixat în primul său articol privitor la țărănimea liberă în satul Nereju este interpretarea acestei mult discutate vechi organizări sociale autohtone. Autorul optează pentru înțelegerea satului liber ca o unitate organică. Țărănimea liberă devine pentru el o problemă a ordinii sociale a unui

[4] O expunere detaliată asupra sistemului lui Gusti face G. Vlădescu-Răcoasa, în articolul *La Sociologie en Roumanie*, „Revue Internationale de Sociologie", 1929, broşura 1–2.

anume stil de viaţă mai primitiv, în opoziţie cu anumiţi cercetători, precum juriştii, care accentuează doar momentul proprietăţii comune, ori precum istoricii, care pun accentul doar pe libertatea acestor grupuri. Pe baza materialului pe care Stahl l-a descoperit în satul Nereju, parte în documente, parte prin cercetări proprii, el schiţează stilul comunităţii săteşti timpurii. Ca ultimă unitate socială a vieţii rurale de odinioară el consideră ceata, care s-a suprapus iniţial cu satul. A fost o comunitate firească, aproape independentă, a cărei conducere s-a aflat în mâinile celor mai vârstnici şi mai respectaţi, dar care acţionau în numele comunităţii şi îi solicitau mereu acordul. Comunităţii îi reveneau administrarea proprietăţii comune, jurisprudenţa şi colectarea dărilor, deoarece nu indivizii, ci comunitatea era supusă dărilor. Încă la începutul secolului trecut se puteau constata toate aceste trăsături ale unei întovărăşiri ţărăneşti libere în Nereju. Însă acest sat era, în acelaşi timp, – şi aici începe particularitatea acestei regiuni –, membru al unei comunităţi de sate, Vrancea, care odinioară cuprindea 14 sate, iar de-a lungul timpului a ajuns, prin creşterea populaţiei, până la 24 sate. Acest grup mai mare, care corespundea provinciei („marca"), era adevăratul proprietar şi administrator al regiunii; pentru că acesta stabilea împărţirea şi folosinţa corespunzătoare a pământului între satele din care era compusă. Regiunea Vrancea beneficia de o poziţie unică, relativ independentă şi vizavi de principatul Moldova, de care aparţinea politic, mulţumită poziţiei muntoase şi situaţiei privilegiate de a fi un teritoriu situat la graniţa a trei ţări (Moldova, Valahia şi Transilvania). Urme ale acestor întovărăşiri săteşti, care s-au dizolvat abia în 1816, dăinuie şi astăzi în folosinţa în comun a minelor de sare existente acolo. Între sat şi provincie (marcă), autorul constată că există o organizare sătească intermediară, comunitatea satelor aceleiaşi văi, în a cărei sarcină cădea administrarea problemelor comune ale acestor unităţi sociale. Această organizare intermediară a rezultat din faptul că, la origini, satele unei văi formau o comunitate, care s-a descompus treptat, ca urmare a creşterii ei. Proprietatea comună însă, în special păşunile şi munţii rămân în continuare comune, neîmpărţite. De interes sunt şi consideraţiile pe care autorul le face asupra formării de noi sate, pe care le compară cu roiurile de albine. Părăsirea satului la şes se petrece în grup şi într-un anumit moment. Satul cel nou se întemeiază la o anumită distanţă de satul de origine. În zona de munte însă, migrarea nu are loc într-un moment stabilit, ci treptat şi individual. Adeseori tinerii căsătoriţi părăsesc satul în care s-au născut şi se stabilesc în apropierea satului natal, în aşa fel încât legăturile cu el şi cu rudele lor să dăinuie în continuare. De aici provin numeroasele legături între satele de munte.

În cea de-a doua parte a acestui studiu, cu titlul *Dreptul cutumiar privat în Vrancea*, Stahl cercetează poziţia de odinioară a individului în interiorul acestei provincii libere ţărăneşti (marcă). Ea este determinată şi condiţionată de concepţia comună asupra vieţii. Individul avea cotă-parte din bunurile comune, folosinţa neîngrădită şi liberă a pădurii, păşunii, minelor de sare, în măsura în care era membru al vreunui sat. Condiţiile pentru aceasta erau: să fie localnic (în caz contrar

să fie recunoscut de către sat), să locuiască în interiorul satului şi să contribuie la cheltuielile comune. Chiar şi proprietatea privată – deoarece o ordine comunitară, accentuează autorul, nu o exclude – era condiţionată de comunitate. Nu este acea proprietate absolut liberă după modelul roman, ci ceva (de exemplu, o bucată de pământ) ce se acorda de către comunitate unei familii, nu unei persoane particulare. Chiar şi proprietatea asupra terenului despădurit prin muncă proprie era doar tolerată. Comunitatea se considera în continuare proprietarul adevărat. Cedase doar posesia. Abia răscumpărarea crea proprietatea integrală în sensul ei prezent, şi chiar şi atunci trebuia să se lase bucata de teren, toamna şi iarna, după recoltă, pentru folosinţa comună, ca păşune liberă.

Faţă de studiul analizat mai sus, care a fost dedicat mai mult istoriei satului Nereju, cercetarea lui Stahl asupra stilului de viaţă al comunităţii familiale din Nereju (concepută împreună cu Xenia Costa-Foru) ţinteşte spre o cuprindere a formelor actuale de viaţă ale satului, şi anume, aşa cum indică deja şi titlul, asupra încă existentei comunităţi familiale. Viaţa familială în Nereju – este ideea de bază a autorilor – are loc, încă şi astăzi, în spiritul obiceiurilor şi cutumelor vechi patriarhale. Ca exemplu caracteristic pentru aceasta ei consideră relaţiile de proprietate şi de succesiune din familia de acolo. Împărţirea proprietăţii între copii se petrece şi astăzi la fel ca odinioară, pe timpul vieţii părinţilor. Se face de obicei la majoratul fiului celui mai vârstnic sau la revenirea sa din serviciul militar sau cu ocazia căsătoriei unei fiice. În acest scop, tatăl împarte proprietatea sa în părţi egale, în funcţie de numărul copiilor, însă îşi păstrează, alături de casa de locuit, o parte la fel de mare cu cea atribuită fiecărui copil, care apoi va fi împărţită în mod egal între moştenitori. În funcţie de cât de bine îşi lucrează şi îşi administrează copiii proprietatea, tatăl obişnuieşte să se considere în continuare coproprietar. Această proprietate în comun se rezumă însă doar la relaţia dintre tată şi fiu, nu şi la cea dintre fraţi şi se extinde doar pe două generaţii. De aceea, autorii accentuează că nu trebuie să confundăm această organizare cu organizarea slavă Zadruga. Fiul cel mai tânăr, care de obicei îngrijeşte părinţii la bătrâneţe, moşteneşte şi casa părintească şi în plus o bucată de pământ mai mult decât ceilalţi fraţi. Nimeni nu s-ar supăra din cauza asta, deoarece în aceste sate încă domneşte concepţia conform căreia copilul ar intra în discuţie la moştenire în măsura în care înfăptuieşte ceva productiv pentru familie şi pe domeniul familial. Codul civil a făcut doar o singură breşă în domnia exclusivă a dreptului cutumiar: aceleaşi relaţii succesorale şi pentru fiice, care odinioară nu primeau niciodată teren ca zestre.

Într-un al treilea articol, *Vatra satului Cornova*, Stahl recurge din nou la reliefarea mai vechii orânduiri comune de grup, de această dată a unui sat basarabean. Punctul de plecare îl constituie pentru el cele douăsprezece bucăţi de teren diferite, denumite *delniţe*, ale ţăranilor, din cadrul bunurilor satului, o împărţire care se repeta odinioară şi în vatra satului, chiar dacă aici parcelele erau mult mai mici. Aceste delniţe au fost iniţial proprietatea comună a unei familii. Împărţirea pământului în cadrul delniţelor de abia dacă mai corespunde astăzi

relaţiilor de rudenie şi relaţiilor familiale, deoarece de-a lungul timpului au avut loc variate deplasări, ca urmare a căsătoriei şi vânzării. Proprietatea s-a individualizat. Delniţele au mai mult un caracter nominal. Cu toate acestea, ele persistă, şi devotamentul faţă de tradiţia acceptată merge atât de departe încât locuitorii atribuie chiar şi noile delniţe strămoşilor – până în 1881 au fost şapte delniţe, iar de atunci s-au înmulţit la douăsprezece. La aceasta a contribuit, fără îndoială, faptul că sub stăpânirea rusească (asta înseamnă până în 1917) impozitele nu au fost plătite individual, ci de către aceste mici comunităţi, de către delniţe. Autorul speră ca pe baza unei cercetări topografice amănunţite a vetrei satului Cornova să continue acest studiu şi să conchidă, atât în ce priveşte originea, cât şi istoria satului.

Îndreptat în totalitate spre prezent, chiar spre prezentul imediat, este studiul despre Cornova al lui A. Golopenţia. În pofida titlului său modest, *Aspecte ale desfăşurării procesului de orăşenizare a satului Cornova*, studiul este mai mult decât o descriere a influenţelor urbane asupra acestui sat; el este o istorie a Cornovei din ultimele decenii. După ce a enumerat diversele obiecte de proveniență citadină existente în sat: cromolitografii, mobilier, ţesături, îmbrăcăminte, muzică, dansuri, Golopenţia se întoarce la originile şi fazele procesului de civilizare a acestui sat. Deja din 1850, Cornova a intrat în cercul industriei capitaliste, îndeosebi prin comerţul cu Odesa. Dar abia construirea câtorva linii de cale ferată în Basarabia şi dezvoltarea oraşelor au produs o cotitură mai decisivă, prin faptul că au determinat satul să se reorienteze de la creşterea vitelor la cultura cerealelor. Îmbogăţirea ţăranilor, care a fost consecinţa acestei schimbări, a făcut posibilă o mai rapidă şi mai uşoară introducere a elementelor urbane, în special a ornamentelor, care au pătruns primele. Ce a dat Cornovei un avans faţă de satele învecinate a fost structura sa socială: existenţa unei aristocraţii ţărăneşti, o realitate asupra căreia vom mai reveni. Această ţărănime superioară, plină de ambiţia de a se diferenţia de simplii ţărani, şi-a însuşit tot mai mult formele de viaţă citadine, ceea ce bineînţeles că păturile inferioare au imitat pentru a nu rămâne în urmă. Aproape că se dezvoltă o competiţie între diferitele grupe ale acestui sat, care, în scurt timp, către 1900, a fost însoţită de o puternică echilibrare a diferenţelor sociale, urmare obligatorie a procesului de civilizare. Integrarea Basarabiei la România a favorizat şi mai mult această dezvoltare prin şcoala publică, serviciul militar, participarea generală la politică. Chiar dacă s-au păstrat până astăzi un număr mare de deprinderi de viaţă specific arhaice, obiceiuri şi valori, lui Golopenţia i se pare că mersul evenimentelor este fără echivoc. Tineretul confirmă fără rezerve civilizaţia; formele de viaţă urbane au valoare neîngrădită de model pentru toţi oamenii tineri. Nu mai sunt privite ca mijloace de diferenţiere, ci ca un scop în sine.

Mai aducem în atenţie un ultim studiu despre acest sat: *Categoriile sociale cornovene*, de Tr. Herseni. El tratează diferenţierea socială a satului basarabean amintit mai sus. Cornova dă la iveală până acum încă o stratificare în cadrul populaţiei sale. Odinioară erau grupele: dvoreni, mazili şi ţărani simpli. Primele

două, aristocraţii, s-au apropiat şi asimilat; din cauza aceasta, deosebirea faţă de ţăranii simpli este tot mai puternică. Aceasta pare astăzi surprinzător şi ciudat, deoarece nu există diferenţe economice sau de altă natură între aceste două tipuri de ţărani. Separarea merge atât de departe, încât partea aristocratică a satului şi ţăranii simpli au doar legături economice unii cu ceilalţi. Se căsătoresc numai rareori în cadrul celeilalte pături sociale – este şi astăzi o discreditare pentru o fiică de mazil să se căsătorească cu un ţăran simplu –, se distrează separat; chiar şi la biserică au locuri diferite, în faţă şi în spate. Bazat pe un material bogat, autorul demonstrează convingător cât de puternic este ancorată credinţa mazililor în aristocraţia lor, care, după unii, se întoarce în timp până la documente ale domnitorului moldovean Ştefan cel Mare (sfârşitul secolului al XV-lea). Aceste grupuri ale satului formează probabil prelungiri nedezvoltate ale formării nobilimii.

În acest loc aş dori să fac o observaţie. Ea se referă la titlul articolului discutat. Desigur, obişnuim să vorbim şi despre categorii de oameni. În sociologie s-a încetăţenit însă conceptul de *pătură socială* sau *diferenţiere socială*, atunci când este vorba despre diferenţe în cadrul poziţiei sociale. Din acest motiv, ar fi oportun să fie utilizate aceste formulări ale conceptelor general recunoscute, în caz contrar pricinuindu-se confuzii. Evitarea cuvântului *categorie* mi se pare recomandată îndeosebi în acest caz, pentru că, în special din filosofie, este încărcat mult prea tare cu semnificaţia: condiţie generală, principiu general (al recunoaşterii sau al existenţei).

O altă cercetare a lui Herseni se ocupă de raportul individ-societate în satul Fundul Moldovei. Mai întâi intră în detalii asupra relaţiei individ-familie. Familia din Fundul Moldovei îi apare ca o comunitate de muncă; o situaţie care ilustrează poziţia copiilor în interiorul acestei comunităţi mai restrânse. În timp ce decesul celor mai mici este privit aproape cu indiferenţă, pierderea copiilor mari – prin deces sau căsătorie – este simţită şi regretată. Totuşi, autorul respinge concepţia că viaţa de familie de acolo se bazează exclusiv pe temelii economice. Căsătoriile se încheie de cele mai multe ori din dragoste; fetele mai frumoase se căsătoresc mai uşor decât cele mai bogate, dar mai urâte. Şi acest sat evidenţiază situaţia mai favorabilă a fiului mai tânăr, care moşteneşte casa părintească, situaţie caracteristică pentru viaţa familială românească mai veche. În general, Herseni constată o dizolvare a familiei comune. Un alt tip o înlocuieşte: unul mai individualizat şi mai liberal. După el, acest lucru se datorează schimbării rapide a stăpânirilor în ultimul timp: austriacă, românească şi, între ele, stăpânirea rusească. După o scurtă trecere în revistă a relaţiei dintre individ şi stat, pe care autorul o găseşte mai încordată decât cea cu familia sau satul, ca urmare a distanţei şi heteronomiei, el trece la analiza vieţii religioase a satului. Observă aici aceeaşi tendinţă de individualizare; ea are loc în două moduri: ca formare de secte şi ca înmulţire a profeţilor şi misticilor, care rămân însă în continuare în interiorul bisericii. Pe baza analizei sale, Herseni crede că se raliază interpretării lui Geiger asupra categoriilor lui Tönnies, care vede în comunitate şi societate principii de

clasificare, şi nu tipuri sociale. Ar fi posibil ca ele să fie stabilite, aproximativ, prin compararea mediului cu manifestările sociale şi a valorilor individuale subiective cu valorile sociale obiective.

Studiul interesant al lui D. Amzăr, *Sociologia „şezătorii”*, realizează o analiză a comunității țărăneşti de tors. Şezătoarea este o reuniune şi întovărăşire de femei şi fete tinere, căreia uneori i se alătură şi bărbați, care are loc în special toamna şi iarna. Mână în mână cu lucrul, care constă în tors, cusut, dărăcire, merg voioşia conversațiilor, bârfa, nararea poveştilor, care din când în când sunt întrerupte de cântec şi dans. Se strâng la o femeie mai în vârstă, de obicei în casă, dar şi în curte sau chiar pe uliță, în fața porții gazdei, întotdeauna de cu seară până la miezul nopții. Acestui obicei îi corespunde în vest Veillée-ul francez de Ev mediu. Datorită importanței lui în cadrul vieții satului, autorul îl compară cu căsătoria şi înmormântarea. Spre deosebire de cele din urmă, şezătoarea are un caracter liber, neconstrâns. Ea este o formă de viață socială, sub anumite auspicii, expresia unui cerc țărănesc simpatetic. Remarcabil îmi pare ultimul paragraf, unde Amzăr se opreşte asupra funcției sociale a şezătorii, aceea de mijloc de transmitere a valorilor grupului, a valorilor spirituale populare şi a îndemânării țărăneşti. În articol sunt inserate reproduceri verbale lungi ale unor asemenea scene din sate, pe care autorul le-a trăit personal.

Dintr-un domeniu de interes înrudit provine şi cercetarea lui Argintescu, *Contribuții la problema gustului popular*. Esența acestui stil se evidențiază printr-un caracter impersonal, acceptat şi transmis. Este norma grupului, care vorbeşte prin gura țăranului. Chiar dacă stilul său nu este inferior celui vestic, diferențiat estetic, țăranul manifestă în ceea ce priveşte idealul de frumusețe fizică, aşa cum dovedesc declarațiile prezentate, o uimitoare siguranță şi o artă a exprimării inegalabilă. Frumosul este pentru el întotdeauna ceea ce este cumpătat. Cu finețe, autorul relevă la final şi celelalte motive ale esteticii frumuseții fizice din mediul rural: legătura ei cu curățenia, cu atracția sexuală, cu munca etc.

Să discutăm încă un ultim studiu sistematic: *Teoria şi sociologia vieții economice* de M. Vulcănescu. Expunerile întrucâtva abstracte, foarte erudite, cele mai teoretice din întreaga antologie, conțin mai mult decât o teorie economică; ele pot fi considerate o contribuție la sociologia generală. Autorul se referă mai întâi la relația dintre economie şi societate. Chiar dacă, pur şi simplu, nu apreciază economicul, după esența sa, ca social, el îi apare în realitate foarte determinat social. Deoarece viața economică este posibilă doar în grup şi prin grup. Din acest motiv, Vulcănescu solicită o mai strânsă raportare a ştiinței economice la momentul sociologic. În continuare, el analizează relația tehnică–economie, două concepte strâns legate şi totuşi diferite. Tehnica se caracterizează prin orientarea pe mijloc. Ea este alegerea mijlocului în funcție de un scop bine definit. Economia este alegerea, atât a mijlocului, cât şi a scopului. În al doilea rând, în timp ce în tehnică relația mijloc–scop este ireversibilă, în economie, dimpotrivă, este reversibilă. Într-o a doua parte, autorul tratează problema interpretării ştiinței

economice şi sociologice. El diferenţiază în aceasta două momente: unul fenomenologic, al înţelegerii, şi unul etiologic, al explicării în sens restrâns, explicarea cauzală. Aceasta este şi concepţia lui Gusti, al cărui sistem este apoi pe scurt prezentat.

Ca şi concluzie, trebuie arătată o tendinţă care nu este străină şi altor colaboratori, ieşită însă la ultimul autor mai pronunţat în evidenţă, care ar putea periclita frumoasele începuturi ale cercului de sociologie bucureştean. Prin aceasta, am în vedere legătura mult prea apropiată, care şterge graniţele, dintre sociologie şi filosofie. Într-o apreciere a realizărilor prof. Gusti, Vulcănescu, care este la fel de familiarizat cu filosofia, ca şi cu economia naţională, afirmă că sistemul său ar fi „o adevărată ontologie regională a existenţei sociale în sensul lui Husserl, prin faptul că combină în mod armonios atât direcţii naturaliste, cât şi noologice ale sociologiei". Deja modul de exprimare dă de gândit. Ontologie regională este o noţiune greşită. Nu există o ştiinţă individuală regională, cu atât mai mult o filosofie sau o ontologie regională. Fiecare disciplină este în cadrul domeniului ei de cercetare „centralistă"; asta înseamnă că ea cuprinde totalitatea complexă a problematicilor care îi revin. Admiţând că ceea ce a afirmat autorul despre sistemul lui Gusti ar fi valabil, atunci ar fi vorba cel mult de o contribuţie la ontologia comunităţii, care este numai un segment, un aspect al ontologiei. Dar nu este vorba aici despre o dispută. Formularea nu tocmai fericită aduce o înclinare clară, care se simte oricum, spre amestecarea sociologiei cu filosofia, amintită mai sus. Aici nu persistă atât de mult pericolul sociologismului, cât inversul: asuprirea sociologiei de către filosofie. Dar şi această încălcare a graniţelor este la fel de inadmisibilă şi arbitrară ca prima. Dacă învăţătura filosofică este premisa obligatorie a unei gândiri sociologice ireproşabile, totuşi filosofia şi sociologia sunt, în esenţa lor, atât conform scopului, cât şi opticii lor, discipline diferite. Prima este o teorie a principiilor; se poate petrece fenomenologic. Sociologia este o ştiinţă reală, adică o disciplină concretă, şi procedează ca atare empiric. Nu văd, în orice caz, de ce o abordare sociologică, care ia în considerare şi prelucrează, atât punctele de vedere naturaliste, cât şi noologice, să fie considerată din acest motiv ca o ontologie – chiar regională – în sensul lui Husserl (trebuie însă precizat cât de mult este permis să se vorbească în cazul lui Husserl despre o ontologie).

Aceasta este bineînţeles doar o controversă în legătură cu interpretarea lui Vulcănescu, deoarece sistemul lui Gusti, în măsura în care îi cunosc propriile expuneri, este liber de asemenea tendinţe.